

СҢр ёсне халалланә пурнәс

Илем тәнчин хуҗи

Ял хёрринчи пүртән кил картийенчен урама тухнә саккәрмеш теҗеткепе пыракан арсын аллисене хыҗалалла тытса урам вёсне кайса чылайччен хирелле тинкерсе тәчә. Сұл хёррине вёссе аннә кайәксем пекех капланса килчәс шухәшсем. СҢр ёсне халалланә пётём пурнәс тухрә ватә бригадирән куҗе умне: колхоз-

кайрә. «Кайәксем хирелле вёсме пуҗларәс пулсан, сур акиччен те вәхәт нумаях юлмасть. Кәсал юрә те хулән мар авә. Хевел пёрре ашшанрахән пәхсан вәл сырмана та юхса ситеймә», – хиртен куҗне илмесёр шәппән каләсса илчә сичә ача ашшә тата «Хисеп палли» орден кавалерә Леонид Петрович Алжиров

фронтира сухатнине пелсен, Леонид вунә сұлтах семье тереке пулма амәшәпе колхоз уй-хирне сурлапа тырә вырма тухать, молотилка патне келте йәтәт, хәл күнәсенче херарәмсем сапусcipe сапнә келтесене җавәрса панә сҢре ытти ачасемпе пёрле хутшәнәт. – Аттесем фронта тух-

ран асәнчех. – Аван, ывәләм! СҢре юратакансем халәхән чи пысәк хисепне тивёслә, – тенәччә вәл ун чухне. Вәрса вёсленчә. Нумай арсын яла таврәнаймарә. Җавәнпа та сәмрәксемпе херарәмсен хул пуҗсийәсем сине ял хуҗаләхне ура сине тәрәтасси те үкрә. Сәк вәхәтра Атапай енчи уләхра торф кәларни ял сүннисемшән сөнәлөх пулчә. Кун пирки амәшөн сәмахәсем Леонид Петрович асәнчех упрәнасәсә:

– Торф кәларма кайсан аптәрәмарәмәр вара. Унта ёслекенсене торф та, ёс үкәси те паратчәс. 1951-1956 сұлсенче Балтика флотенче службәра тәнә хыҗсан та каччә ялах таврәнәт, торф кәларакансен бригадинче ёслеме пуслать. Җакәнәтә хәйне ыра енчен кәтартнәнран ёнтә 1960 сұлхи мартән 1-мешәнчә Л. Алжирова «Свобода» колхозән 1-меш уй-хир бригадине ертсе пыма шанаҗсә.

– Самәл марччә. Бригадирән пёр вырәнәтә лармалла мар та, малтанхи сұлсенче велосипедпа нумай сүреттәм. Утә сұлма, тырә вырма 80-100 сүн тухатчә. Вёсем ёсленине курсан чун савәнәтчә. Вырма чухне вёсемпе хиртәх сҢр касни те, ирсерен аннесем е мәшәрсем апат илсе килсе парасса кәтти те пёрре мар пулнә, – аса илет Леонид Петрович вәл вәхәтра тулах пурнәс-па пурәнман ял сүнни хырам выҗсине ирттерме тырә чәмланине, тёрлә курак (ут хури, кашкар ути, сҢр улми сәски, хәмлә тата пиҗенпе мәян сұлси, вёлтәрен) татса апат пёсәрнине паләртса.

1957 сұлта семье савәрнәскер, сәк пиҗәхуҗе уй-хир бригадине 1997 сұлченәх ертсе пинә. Ку хушәра Валентина Михайловнапа 7 ача пәхса үстерсе вёсене те сҢр ёс юратавә панә. Паян каялла савәрнәсә пәхса шултәнтә та, Алжировсен «Свобода» хуҗаләхри ёс династийә 300 сұл хәваләт. Леонид Петровичән ёсне сҢр-шыв та хакламантарас есри үсәсемшән 2 кәмәл тата пёр пәхәр медаль, «Ес ветеран» медаль илемлетәсә.

– Аван, ывәләм! СҢре юратакансем халәхән чи пысәк хисепне тивёслә, – тенәччә вәл ун чухне. Вәрса вёсленчә. Нумай арсын яла таврәнаймарә. Җавәнпа та сәмрәксемпе херарәмсен хул пуҗсийәсем сине ял хуҗаләхне ура сине тәрәтасси те үкрә. Сәк вәхәтра Атапай енчи уләхра торф кәларни ял сүннисемшән сөнәлөх пулчә. Кун пирки амәшөн сәмахәсем Леонид Петрович асәнчех упрәнасәсә:

– Торф кәларма кайсан аптәрәмарәмәр вара. Унта ёслекенсене торф та, ёс үкәси те паратчәс. 1951-1956 сұлсенче Балтика флотенче службәра тәнә хыҗсан та каччә ялах таврәнәт, торф кәларакансен бригадинче ёслеме пуслать. Җакәнәтә хәйне ыра енчен кәтартнәнран ёнтә 1960 сұлхи мартән 1-мешәнчә Л. Алжирова «Свобода» колхозән 1-меш уй-хир бригадине ертсе пыма шанаҗсә.

1957 сұлта семье савәрнәскер, сәк пиҗәхуҗе уй-хир бригадине 1997 сұлченәх ертсе пинә. Ку хушәра Валентина Михайловнапа 7 ача пәхса үстерсе вёсене те сҢр ёс юратавә панә. Паян каялла савәрнәсә пәхса шултәнтә та, Алжировсен «Свобода» хуҗаләхри ёс династийә 300 сұл хәваләт. Леонид Петровичән ёсне сҢр-шыв та хакламантарас есри үсәсемшән 2 кәмәл тата пёр пәхәр медаль, «Ес ветеран» медаль илемлетәсә.

Анатолий БЕЛОВ.



Алжировсен семье пучахә те тулли. Унта пётёмпе 7 ача, 18 мәнук, 2 прамәнук.

сем пуҗланнә вәхәтрах уй-хир бригадин бригадирә тата механизатор пулнә ашшәпе уй-хир тәрәх сүрени, тимёр куҗтармалла прицеп комбайнла ашшәпе юнашар ларса тулли пучахлә тулә пуҗсипе тырә вырса пини т. ыт. Тәван сҢр-шывән Аслә вәрси пуҗлансан 4 кунтанәх ашшәне фронтә асәтәни те, 1941 сұлхи ноябрь уйәхәнчәх вәл Тәван сҢр-шыв ирәкләхшән пуҗ хуни сүнчен калакан хыпара алла илсе вулани те, амәшә макарса куҗсуллу ютарни те паянхи пекех асра тата куҗсәнчә. Җаксене курса үснәскер, 10 сұлтах семье тереке пулшутпа амәшне пулшамалла колхоз уй-хирне сурлапа тырә вырма тухнине епле манайән-ха тата. Җавәрса та тәрәнаймастчә-ске ача. Анчах кун пирки кам шултәнтә-ха вәл вәхәтра!

Куҗа сиекен сурхи юр сүти мар, сәк ыивәр вәхәтсем аса килни тата вёсене ачаллах чәтса ирттерме тивни ватә сүн куҗне шывлантарчә...

...Ураман вәр-р-р сҢр-шывән кайәксен ушкәнә никам хәваләмасәра хирте пёччен ларакан улах ури еннелле вёссе

фуфайка сәннипе куҗсулне шәлса илнә май. Бригадир ёсне пәрәхнәранпа та 12 сұл хыҗа юлчә, анчах сҢр ёсне халалланә пурнәсән кашни утәмә 77 сұлхи хресчен асәнчә самантләхә та тухмасть. Леонид Петрович суралнә чух ял хуҗаләхненче колхозсем тевёленме пуҗланә тапхәрчә. Л. Алжиров 1932 сұлхи феврален 6-мешәнчә суралнәнран тата халә ун хыҗсан иртнә пурнәса ала туланә синчи пек курнәнран, кам шутлама пултарнә-ха колхозсем йөркеленме пуҗланә сав сұлсенче шәпах телпә 12 сұлтан паянхи Муркаш районә йөркеленсе ёслеме пуҗласа пирки?

Ашшә сҢр ёсәнчә пёрремеш утәмсем тутарнәнран тата вәлах хресчен ёсне юратма вёрентнәрен, Тәван сҢр-шывән Аслә вәрси вәхәтәнчә уй-хир ёсне күләннә Леня пётём пурнәсә сҢр ёсне халалларә.

Ашшә хывса хәварнә сҢр ёсән юратавне Леня амәшәпе юнашар тәрса Тәван сҢр-шывән Аслә вәрсин сүләнчә малалла тултарә. Семьера асли пулнәнран тата ашшәне

са кайнә хыҗсан ялти пётём ёс пирән пек ачамкәксемпе херарәмсем тата ватәсем сине тиенчә. Шкулта вёренипе пёрлех эпил те май килнә тарах колхозра ёсләтәмәр. Нихәш ёсрән те ютшәнман. Кәннә вәхәтра радиопә фронтри хыпарсене итләтәмәр, – шәппән каләсәтә Леонид Петрович.

Шкулта вәл аван палләсемпе вёрәннә. Класран класа анәслә куҗнә. Шкултан килсен вара тәрәх амәшне пулшәмә тәван колхоз хирне васканә. Тен савән чухнәх вәл тәван сҢре, хура тапраллә сәк уйсене, сҢне тыррән теҗемлә шаршри юратма вёрәннә – кам пеләт? Тен савән чухнәх ирхи хевел айәнчә сывләмпа йәлтәрәтәкан курнәк, катара симёсленекән вәрман, тулли пучахпа күхәненекен ыраш пусси, йөркен-йөркен суҗа касси хәваракан трактор ачан чәринне керсе вырнаҗнә.

Сичә класс пётәрнә хыҗсан ним шултәса тәмәсәрах Леонид тәван колхозра ёслеме пуслать. Вәл вәхәтра «Свобода» колхоз председателә Андрей Петрович Яриковән ашә сәмахәсем халә те вете-

«Ёмөрәме кулурәна халәхра сарас ёсе халалларәм», – тет те паян Чәваш Республикин културин тава тивёслә ёсчәнә Вячеслав Прохорович Васильев, самантрах тарән шухәша пугатә...

Сәмрәклах хәй суйласа илнә сцена лаҗсинче вәхәта уямасәр ёслеме пуҗланәскер, асталәхәпе тәрәшуләнчә пёр сыхә туса Орининти Култура сҢр-енчә халәх умне сәнар хыҗсан сәнар кәларнә, хәй тавра пухнә пёр шухәшлә сәмрәксемпе ял сцени сүнчә спектакль хыҗсан спектакль лартнә, кәссерен ял сүннисем умне тухса сҢр ёсчәнә пурнәсәне илем күнә, култураллә кану кәсәпе вёсене сөнәллә ёслеме хавхалантарнә, тәван таврана ыра ят сарнә.

Искусство тәнчи... Епле капмар та илемлә вәл! Унән хевтинчә никам ытамне вырнаҗайми пысәк пуянләх. Сәк илемлә тәнчене – искусствәна – хәйән чунне паракана чәннипәх теләйлә теме пулать.

Орининта суралса үснә тата ёс ёмөрне талкишпәх кунти Култура сҢр-енчә ирттернә Вячеслав Прохорович Васильева тәван енри култура атаванәвне сарәсшишән ёсләнәшән ял сүннисем аван пеләсчә. 40 сұла яхән вәл култура вучахне ертсе пини пёрлех халәх театрене аталану картлашкипе тытса пырса сүллә шая сәкленме пулшашат. Вячеслав Прохорович тәрәшнпәх Оринин салинчә каярахпа республикәри халәх театресен пуҗаруҗи пулса тәрәкан драма коллективә суралат.

1918 сұлхи кёркунне ялти маттурсем А. Пушкинән «Борис Годунов» трагедийәнчи «Литва чиккинчи хуҗахара» сцена выльниле ялти халәх театрене кун сүти панә. Сұлсем иртсәсә, анчах хуҗанмасть пёрре чаршав үснә сцена. Тёрлә сұлсенчә Орининсем пысәк кәләпәшлә та тарән шухәшлә, тёрлә жанрлә пьесәсене кун сүти парәсәсә: «Ылтән вәчәра», «Кай, кай Иван», «Савнә тусәм, хура куҗ-сәм», «Куккук саплах авәтәтә», «Нарспи», «Айтар»...

1966 сұлта халәх театрен хисәллә ятне илнә хыҗсан артистемпе 1963 сұлтанпа Орининти Култура сҢр-енчә ертсе пыра-

– Юрласа-ташласа вәхәта ирттертәм тесе үкәнмәстәр-и? – чәрсәр йуту паратәп иртнә кунсенче 70 сұл пултарнә ял артистне.

– Укәнме шутламастәп та. Халәхра култура ёсне сарни, ёс сүннисен канәвне йөркелеме хевте ситерни, ял сүннисем хәвна әнланни малтан мала пәхтарат, сҢнә шухәшсене сунат парат, – шәппән каләсәтә ветеран хәй салтака чух Ю. Гагаринчә ял сүннисем тәтәшәх Вячеслав Прохо-



Спектакльти пёр сцена. 1985 сұл.

ровича та курма пуҗлаҗсә. Вәл тёрлә сәнарсене сәнлама маҗтар пулли, тёрәс те илемлә каләсма пелни курма пыракан халәхә самантрах тыткәна илсәсә. Кунпа пёрлех сынсемпе ёслеме пелни, вёсене витәр курни, спектакльти сәнара халәх патне туллин ситерме пултарни сұлсем иртнә май Вячеслав Прохоровичән ёсри сывәх юлтәшәсә пулса тәрәсәсә.

Театрти артистсән йышә нихәсан та 15 сүнран кая пулман. Пёрпёрин роләсене уләштарма пултаракансем те пулнә вёсем хушшинчә. Җавәнпах-тәр коллектив хәй паләртнә вәхәтра спектакльпе кая юлса ситни пулман.

пә кәмәллә пулнине паләртса.

Орининти театр пурнәсәнчә активлә пулнә Галина Ивановна мәшәрәпе Вячеслав Прохорович пиләк ача суратса үстерсе пурнәс сүлә сине кәларнә.

Ёсри пултаруләхәшән В. Васильев сахал мар патшаләх наградисене тивёснә. Вәл ертсе пинә сұлсенчә Орининти Култура сҢр-енчә те чи сүллә хисәсә сҢне илнә. Тәван ялла район халәхән асәнчә Вячеслав Прохорович семийи тарән йөр хәварни пирки паян никәман та иккәлену сук. Пысәк тав Сире! Малалла та таса сывә пурәнса сәмрәксене усәллә сәсүйсем нумай памалла пултәр.

А. ПЕТРОВ.

Сёт завочә җапла ура сине тәчә

Муркаш енне ял хуҗаләх районә тетпәр пулсан та, пирән тәрәхра та промышленность предприятийсем ёсләсәсә. Вёсене те районән социаллә-экономика аталанәвәнчә пайти пур. Кун пеккисем пирки сәмахлама ларсан чөлхе сүнчен Муркашри сёт завочәпе кирпәч завочә каймаҗсә. Район аталанәвән кашни тапхәрәнчәх вёсем бюджетта пуянлатмалли сәлкусәсем пулнә. Район 65 сұл тултарнә кун умән Муркашри сёт заводне нумай сұл анәслә ертсе пинә Алексей Алексеевич Авдеевпа тел пултәм. Хәтлә та тирпейлә пүртре иртине, халхине тата пулассине шәкәлчәсә ларатпәр.

– Район 65 сұл тултарчә, эпә хам та 69-ра кайрам. Нумаях та пулмасть пек сурлапа тырә выраттәмәр, ялсенчә вырнаҗнә сепаратор пункчәсем ир-каҗ пустарнә сётрен хәйминә уйәрәтчәс, ял сүннисем сҢнә пүрт савәрма Атәл урлә кайса пурасем касса килетчәс. Анчах сәк вәхәт сисәнмесәрех хыҗала юлчә, – каләсу пулшамәшине анләрахән үсрә ёсри пултаруләхшән 1986 сұлта «Халәхсен тусләхә» орден илме тивёс пулнә пеләшәм.

Сәк чыс хыҗәнчә пысәк пелтершлә ёсәсем тәрәсәсә.

Вёсем пётёмпәх Муркашри сёт заводне сирәп ура сине тәрәтассипе сыхәннә. Алексей Алексеевичән пётём ёс ёмөрә Муркашри сёт завочәпе сыхәннә. Җавәнпа та заводән кашни үсәмнәх вәл хәйән килчәни пек сәнәса тәрәт. Коҗегартан заводән генеральнәй директорне үссе ситнә ёсчәнән кашни вак-төвәкшәнчәх чун ыратнине те әнланма

пулать.

Сёт завочән историйә пысәк та пуян. Унән никәсәнчә – иртнә ёмөрән 40-меш сүләнчә пулнә районти су промышленноҗә (раймаслопром). Унән пәхәнәвәнчә вәл вәхәтра сёт пухакан 38 тата 3 сепаратор пункчәсем (Муркашри, Очәкассинчи, Вәрман-кассинчи), Шурчари су тәвакан тата сыр пёсәрекән 59312 но-

мерлә завод пулнә. Шурчари завод таләскерән 3,21 ц су, 70,68 ц сёт туса кәларнә. Аталанса та сәкленсе пыракан района сәкә, паллах, сителәкәсәр пулнә. Җапла вара районти халәх депутатчәсен Советчә 1950 сұлхи майән 10-мешәнчә сұлталәкне 1000 тонна сёт тирпейлекән завод тума 1 га сҢр уйәрма йышәну кәларат. Строительство ёсәсәм 2

сұлта вёсленәсәсә те раймаслопромран республикәри Росглавмаслопром тресчән сёт заводне туса хураҗсә. 1952-1953 сұлсенчә апа – И. Я. Петров, 1953-1964 сұлсенчә – И. Е. Евдокимов, 1964-1967 сұлсенчә В. Ф. Цветков ертсе пырасәсә. 1960-меш сұлтан завод тәрәмөнәх Шупашкарти сёт заводне пәхәнса тәнә.

1967 сұлта завода ертсе пыма Алексей Алексеевич Авдеева шанаҗсә. Сәк кунран заводән сҢнә ёмөр пуҗланат. Вәтам школ хыҗсанәх завода коҗегар пулса ёслеме вырнаҗнә, каярахпа хәй теллән вёренипе механик пулса вәл хуна сҢнә директор завод малшләхне, үсәм сүләпе кайма мән тумаллине ала туланә синчи пек курса тәнә. Пурнәс-па тан пырса малашләхә пәхса ёсләнәрен 70-меш сұлсем пулшамәшәнчә унччен Мән Сентёрте те пулнә сәкнашкәл производство участокне пёр сҢре пёрлештерсе районта сёт завочә туса хураҗсә. Завода сёт те нумайрах килме пуслать, завод хуҗаләхсене пулшашши те вәй илет.

– Иывәрләхсем умәнчә ала усса ларман. 1984 сұлта эпил сҢнә цех туса хута ярсан пирән телсәлхә Етёрнесем те ёслеме шултәрәс. Җав сұл вара Етё-

рнери сёт те пирән патәмәра килсе тәчә. Кунне 104 тонна сёт йышәнәтәтәмәр. Пёр килограмм та усәсәр пётмен. Сәк вәхәтра хамәр патәмәрта ёслекәнсен йышне те икә хут үстертәмәр. Ку вәхәт, паллах, иртрә, анчах пёрре тытәннә хастарләхә чакармарәмәр, – каласа пачә пүлеме пырса кәнә мәшәрә сине ашшән пәхса Алексей Алексеевич. Сәмаҳ май, Валентина Марковна та район пурнәсәнчә паллә сүн. 33 сұл патшаләхән страхлакан организацийәнчә тел бухгалтерта вәй хунәскер, мәшәрәпе 2 ывәллә пёр хёр суратса пурнәс сүлә сине кәларнә.

Сёт завочә пурнәс утәмәнчә юлмасәрах аталанса пырат, Паян «Муркашри сёт завочә» уса акционерлә общество – сҢнә технологипе тата оборудованипе ёслекән тәнәс предприятия.

А. БЕЛОВ.

1966 сұлхи сән үкәрчәкәре (сулахайран сылтәмалла): производство цехән мастәрә Т. Лескина, З. Семенов лабораторка, сёт завочән директорә В. Ф. Цветков, сёт завочән механикә А. Авдеев, В. Цветков директорән мәшәрә Валентина су цехән ёсчәнә, Л. Львова апаратчица.

